

Anadolu ve Rumeli Türk Kültürünün Oluşmasında Sevgi ve Hoşgörü Düşüncesi Mimarı Mevlana Celaleddin Rûmî'nin Etkisi

Prof. Dr. Erman ARTUN

Anadolu, uygarlıkların doğup geliştiği, pek çok ulusa ve kültüre yurtluk yapan coğrafyadır. Anadolu'nun Türkler tarafından yurt tutulmasından sonra Anadolu kültürüne ışık tutan inanç ve hoşgörü önderlerinden biri Mevlânâ Celâleddin Rûmî'dir. Mevlânâ yaşadığı çağı aşarak mesajını günümüz insanına kadar ulaştırabilen bilim çevrelerinde ve popüler çevrelerde dünya çapında tanınan mutasavvıflardan biridir.

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatının başlangıcı Ahmet Yesevî ve Yesevîlikle olmuştur. 12. yüzyılda Türkistan'da ortaya çıkmış ilk Türk tarikatı olan “Yesevîlik” ile İslâmî bilgi, âhlak ve tasavvuf prensiplerini geniş halk kitlelerine öğretip telkin eden Ahmet Yesevî ve hâlifeleri olmuştur. Yesevîlik düşüncesine bağlı derviş ve ozanlar 11. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya geldiler. 13. yüzyılda Anadolu'daki siyasî ve ekonomik çöküntü ortamında dinî-tasavvufî düşüncelerle beslenen bir zemin üzerinde Mevlâna ve Yunus Emre gibi iki büyük sanatçı yetişti. Klasik İslam kültürüne bağlı Mevlâna, Farsça yazdığı şiirlerle aydın çevrelerde, Yunus ise Türk diliyle yazdığı şiirlerle halk çevrelerinde büyük etki bıraktı. Bu dönemde dinî konular dışında şiir söyleyen ozanların yanı sıra dinî-tasavvufî düşüncelerini tekkeler çevresinde sistemli bir şekilde yaymaya çalışan birtakım dervişlerin yeni bir şiir yarattığını görüyoruz (Artun, 2001: 27).

13. yüzyıldan itibaren halk arasında kendini göstermeye başlayan bu hareketlerin içinde bazı şairler öne çıkmıştır. Şeyyad Hamza Anadolu'da ilk Türkçe şiirleri kaleme almasıyla bir yol açıcudur. Onu gerek kullandığı Türkçe, gerek duygu zenginliği, gerek samimi inançları dile getirmesi ve mükemmel Türkçe deyişleriyle Yunus Emre izler. Yunus'la birlikte aynı dönemin içinde tasavvuf dünyasına kaynaklık eden Mevlâna Celaleddin Rûmî ve Hacı Bektaş Veli bu çığırın açılmasında öncülük yapmışlardır.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Belh şehrinde sûfî bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Beş yaşındayken Moğol istilasının başlaması üzerine ailesiyle birlikte oradan ayrılmak zorunda kalmış, beş yıl şurada burada dolaştıktan sonra, on yaşlarındayken Anadolu'ya ayak basmıştır. Bu yeni vatanında bir yandan öğrenimini sürdürürken, bir yandan da önce babası Bahaeddin Veled'den (öl. 1230), sonra hâlifesi Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî'den (öl. 1244)

ilk tasavvuf eğitimini almıştır. Öğrenimini Orta Doğu'da zamanın en ünlü medreselerinde ve en ünlü hocalarıyla tamamlamış, Konya'ya dönüp eğitim faaliyetlerine başlamıştır.

Mevlana, İranlı bir Melâmetî-Kalenderî sûfisi Şems-i Tebrizi'yle tanışmıştır. Tebrizi'den derinden etkilenen Mevlana bir ilahî aşk ve cezbe şairi olmuştur (Ocak, 2000: 122-123). Mevlânâ Celâleddîn'in şiirlerine bakıldığında, onun tasavvuf anlayışı kısmen zühdçü nitelikteki tasavvuf sistemi, kaynağını Horasan Melâmetiyesi'nden alan, ilâhî aşk ve cezbeyle dayalı, zühdü boş veren Kalenderâne tasavvuf ve Vahdet-i vücud düşüncesidir (Ocak, 2000: 129).

Mevlânâ Celâleddîn, Sünnî esaslara dayalı zühdi yaşantısını hayatının sonuna kadar sürdürdü. Şems-i Tebrizi, ondaki coşkun mistik karakterin önünü açtıktan sonra Kalenderiliğin dünyayı boşlayan, dünyevi her şeye tepeden bakan, izafi değer hükümlerine değer vermeyen ve bunları ilahî aşka vuslat yolunda yalnızca birer engel sayan tavrını aşlamış ve bununla onu çok derinden etkilemiştir (Ocak, 2000: 131-132).

Mevlânâ Celâleddîn, Vahdet-i vücudçuluğunu mutasavvıf Muhyiddin el-Arabi'ye borçludur; ancak o, bu sistemin ahlakçı karakterinin üstüne kendi estetikçi damgasını vurmuş, onun varlık meselesine verdiği ağırlığı insan faktörü üstüne kaydırmış, böylece tasavvuf tarihinin en ilginç sentezlerinden birini meydana getirerek büyük bir iş başarmıştır. Mevlânâ Celâleddîn'in özgünlüğü buradadır. Aynı başarıyı Yunus Emre'de de görüyoruz (Ocak, 2000: 132).

Mevlevilik, Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin (D.1207- Ö.1273) ölümünden sonra oğlu Sultan Veled tarafından yapılandırılmıştır. İlk dönemlerinde Celâliye tarikatı denmiştir. 16. ve 17. yüzyılda Anadolu'da önem kazanmıştır. Mevlâna'nın altı ciltlik Mesnevî adlı eseri temel kitap kabul edilir. Sema esastır, sema ile vecde gelinir. İlk basamak 1001 günlük çiledir. Zikir Allah'ın adını anmaktır. Bu yönüyle Melamîlikle sıkı bağı vardır (Pala, 1990:339).

Türk kültüründeki engin hoşgörü düşüncesinin mimarlarından olan Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin evrensel hoşgörü mesajı; farklı din, dil ve kültürden olan insanları aynı coğrafyada birlikte barışla sevgiyle yaşamalarını sağlayarak kaynaştırmıştır. Bütün insanları kucaklayan bu düşünce yerelden ulusala, ulusaldan evrensele yayılarak evrensel bir boyut kazanmıştır. Anadolu kültürel mirasını devralarak bu kültürel mirasa sevgi, hoşgörü mayasını katarak Mevlânâ bu düşüncelerini gelecek kuşaklara, günümüze taşımıştır.

Mevlânâ ışığı günümüz insanlarına sevgi ve hoşgörü düşüncesiyle birleştirici bir semsiyedir. Mevlânâ İslam sufiliğini Türk geleneksel kültür zevki ve yapısına göre yeniden yorumlamıştır. Mevlânâ farklı tasavvuf telakkilerini yepyeni bir sistemde bağdaştıran bir

mutasavvıftır. Mevlânâ realitede mensubu bulunduğu ve gereklerine göre yaşadıklarını önemseyerek insanlığı kucaklayan mesajlar vermiştir. Mevlânâ, İslam'ın insanlığa yönelik mesajındaki evrensel temaları yakalamış ve insanlara sunmuştur. Mevlânâ'da insan olabilmenin sırlarına erme vardır. Çevresindekiler, bu düşüncelerinde kendilerinden olan birer parça gördüler. Mevlânâ düşüncesinin bu denli yayılmasının sırrı budur.

Günümüzde bütün dünya insanlarını ortak paydada, ortak kimlikte birleştirme çabası insanları etkilemektedir. Örneğin "gel, kim olursan ol gel" diyen Mevlânâ'nın Mevlevi kimliği hoşgörüyü esas alan bir kültürel kimliktir. Mevlânâ'nın sunduğu insan sevgisini ve hoşgörüyü diğer kimliklerin üzerine şemsiye olarak aldığı bir kültürel kimliktir.

Anadolu ve Rumeli Türk Kültürünün Oluşmasında Mevlana Celesttin Rumi'nin Etkisi

Mevlana, yalnızca Anadolu'da değil Balkanlar'da, Asya'da, Afrika'da, Arap Yarımadası'ndaki insanları da yüzyıllarca aydınlatan ve bugün ise Amerika, Avustralya dahil bütün dünyayı aydınlatmaya devam eden bir olgun insan yetiştirme yolu olmuştur.

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, yaşamı sırasında ve ölümünden sonra pek çok kişi ve topluluğu etkilemiş büyük bir düşünür ve mutasavvıftır. Gerek İslâm coğrafyasında, gerekse dünyanın diğer yerlerinde Mevlâna ilgi, saygı ve sevgi görmüştür.

XIII. yüzyılda yaşamış olan Mevlana Celesttin Rûmi, düşünceleri ve eserleriyle Anadolu Türklerinin dini yaşantısı üzerinde önemli etkileri olmuş, çağını aşan düşünce ve yaklaşımlarındaki özgünlüğü ile de evrensel değer haline gelmiş bir düşünürdür. O'nun düşünce sistemi, çeşitli anlayışların kendine özgü sentezini gerçekleştirme dinamizmini gösterdiği için, yaşadığı sosyo-kültürel ve tarihsel bağlamın ötesine geçebilme orijinalliğine sahiptir.

Mevlana'nın insanlığın düşünce ve gönül dünyasına yepyeni ufuklar açtığı ve bunu da aşk, sevgi ve birlik üzerine kurduğu gerçeği, onun felsefesinin en bilinen özelliklerinden biridir. "Yaratılmışların En Değerlisi İnsandır" ilkesine olan bağlılığı nedeniyle, her dilden, her dinden ve her renkten insanı kucaklayan Mevlana, sevginin, barışın, kardeşliğin ve hoşgörünün simgesi olmuştur. Mevlana'da sevgiyi, bilgeliği, hoşgörüyü, yüksek ahlakı ve olgunluğu buluruz. Mevlana'nın görüşlerinin günümüze kadar canlı olarak ulaşmasının nedeni onun insana verdiği değerdir. Mevlana,

felsefesinin temeline insandaki güzellikleri koyduğu ve bunu görme, keşfetme yolu olarak da aşkı ve sevgiyi benimsediği için günümüze hala ışık tutabiliyor.

Mevlana'yı bir mutasavvıf olması dışında filozof kılan özellik, insanı merkeze alması ve topluma ilişkin düşünceleridir. Mevlana Türk Toplumunun Anadolu'da tutunmasını sağlayan ve geleceğine ışık tutan bir fikir mimarıdır.

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, derin düşüncelerini, bütün herkesi kucaklayan sevgi ve hoşgörüsüyle 800 yıldır insanlık âlemine sunmaktadır. Mevlâna, adalet, barış ve huzur arayışında olan bütün insanlığa manevî yol göstericiliğini Mesnevi'siyle sürdürmektedir.

Mesnevi, 26 bin beyte yaklaşan 6 ciltlik âbidevî bir eserdir. Onda birey ve toplumu ilgilendiren hemen her türlü konu yer almaktadır. Mesnevi'de dinî ve ahlâkî görevlerden devlet yönetimine, iş hayatından sağlığa, alışverişten savaşlara, felsefe ve ilâhiyattan psikolojik ve sosyolojik analizlere kadar her çeşit konu işlenir.

Mevlana, 13. yüzyılda Moğol akınları yüzünden sarsılan Anadolu'nun acısını, insanlığı, hoşgörüyü ve barışı temel alan felsefesiyle hafifletti, yaraları sardı. Mevlâna, Anadolu'daki kültürümüzün unsurları arasında büyük bir kaynaşma ve birleşme temin eden derin bir ruh ve hamle adamıdır.

Bugün dünyamızın birçok yerinde var olan ve insanlığı etkileyen, şiddet ve hoşgörüsüzlüğe karşı; Mevlana'nın hoşgörülü ve barışçı felsefesi benimsenirse, evrensel barış hayal olmayacaktır. Mevlana'nın sevgi ve hoşgörüsü günümüzde artık insanların farklılıklarına hoşgörülle bakabilmeyi ve birbirlerini sevebilmeyi öğrenmelerinde rehberdir.

Mevlânâ'yı Tanıtma Etkinlikleri Önerileri

1. Mevlânâ Celâleddin Rûmî'yi tanıtan yazı ve resimler hazırlanmalıdır. Bunlar sergilenirken elektronik ve içeriği yüksek çözünürlükte sunabilen hareketli panolardan (billboard) yararlanılabilir.

2. Mevlânâ Celâleddin Rûmî'yi tanıtan rehber kitabı, broşür, afiş, plan, etkinlik programları hazırlanmalı ve kaynak yayınlar sergilenmelidir.

3. Günümüz internet teknolojilerinin kazandığı ivme kaçınılmazdır. Mevlânâ Celâleddin Rûmî'yi tanıtan web sitesi gerekli bilgisayar ve yazılım alt yapısı gereksinimi karşılanarak güçlü bir web sunucusu üzerinde oluşturulmalıdır. Yapılacak sitede fotoğraflar, gerekirse video görüntüleri yer almalı, kataloglar içinde sergilenen ürünlerle ilgili bilgiye kolayca ulaşabilmek için bir arama motoru da konulmalıdır. Mevlânâ ile ilgili derlenecek bütün görsel ve yazılı malzemenin her biri kendi veritabanı sunucuları üzerinde oluşturulmalıdır. Böylelikle web sitesi ziyaretçileri aradıkları bilgiye çok daha hızlı bir biçimde ulaşmış olacaklardır. Sitenin ara yüzü görsel olarak ilgi çekici olmalı, dikkati dağıtmayacak, konuya odaklı bir ana sayfa hazırlanmalıdır.

4. Sanal ortamda yapılacak Mevlânâ Celâleddin Rûmî'yi tanıtan müzede web kameraları aracılığıyla canlı yayın yapılabilir.

5. Sanal ortamda bugüne kadar yapılan yayınların sergilendiği bir Mevlânâ Celâleddin Rûmî'yi tanıtan kitap müzesi de açılabilir.

Geçmişimize, geçmişte önemli izler bırakmış kişilere ve olaylara sağlıklı bakmak gerekir. Mevlânâ Anadolu topraklarında tarih sahnesine çıkan büyük bir sufidir. Mevlânâ'nın bilinen hayatı dışında yeni bakış açıları içeren inceleme başlıkları gerekir.

1.13. yüzyıl Anadolu'sunun siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel tarihi ve Mevlânâ.

2. Mevlânâ'nın tasavvufî düşünce ve telakkilerinin ve sunduğu mesaj hangi ortamın ürünüdür.

3. Siyasi, sosyo-ekonomik ve psikolojik cepheleriyle Mevlânâ'nın içinde yaşadığı sosyal çevre ve bu çevrenin değer yapıları.

4. Mevlânâ'nın fikri ve tasavvufunu oluşturan kültürel ve mistik çevre ve akımlar.

5. Başlangıcından günümüze kadar tasavvuf tarihinin genel gelişim süreci içinde Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin yeri ve katkısı.

6. Mevlânâ'nın mesajının kendi çağından süzülüp çağımıza ulaşmasını sağlayan özellikleri nelerdir?

7. Mevlânâ'nın öğretisinin ve mesajının analizi.

Sonuç:

Çağımızda hoşgörüye her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Hoşgörü, insanı, insanlığı anlamak, bilmek, saygı duymaktır. İnsanların birbirinden farklı duygu, düşünce, davranış, tutum, eylem biçimleri olduğunu kabul etmektir. Mevlana'nın hoşgörüsü sevgi anlayışının bir uzantısı olarak dil, din ve ırk farkı gözetmeyen bir hoşgördür. O'nun din anlayışında belli bir topluluğa ait inançlar ve doğmaların sınırlarına sıkışmayan bir evrenselliğin izlerini görmek mümkündür.